

Sənət
toplusu

QAZAN

4.200

SƏTTAR BƏHLULZADƏ FENOMENİ

Səttar Bəhlulzadə yüz il əvvəl Bakının qədim Əmirjan kəndində çörəyi torpaqdan çıxan Bəhlul kişinin ailəsində dünyaya göz açmışdı. Ata iki qız övladının ardinə ona sonsuz sevinj bəxş edən ilk oğlan uşağının ona tezliklə ev-eşik işlərində dəstək olacağına çox ümidliydə. Lakin bu oğul payı Bəhlul kişinin istəyinin əksinə olaraq çörək pulunu torpaqdan, ekib-bejerməkdən yox, torpağa sonsuz sevgidən çıxaran oldu. Sonda da təkə ata-anaya, qohum-əqrəbaya yox, bütün millətə qürurveriji övlad oldu, sənətinin qüdrəti ilə başqa xalqlara da doğmalaşdı. Ən böyük qazançı da yəqin ki, bir vaxtlar saç-saqqalını ağartdığı atasının üzünü ağartması, xalqına başujalığı bəxş etməsi oldu. Doğma Azərbaycanı başdan-başa böyük məhəbbətlə dolaşmış onun təbiətinə, saygalmaz nemətlərinə vurğunluğunu bənzərsiz bir bədii biçimdə dünyaya göstərdi. "Ömür qatari"ndan "ölüm qa-

tari"na minəndə də dünyanı öz boyaları, öz jizgileri, bənzərsiz və əlçatmaz "Səttar görümlü" ilə tərk etdi, ejazkar rənglərində "əriyib" əbədiyyətə qovuşdu, adını sənət tarixinə yazdı. Rəssamlıq tarixində isə oxşarı olmayan "Sənətin Məjnunu" ayamasını qazandı. Məjnunluğu müəyyən səbəblərdən özünə həm də kədərə bələnməmiş sevinj gətirsə də, başqalarına "Səttar dünyası" adlı qeyri-adi, nəhayətsiz bir gözəllik qaynağı bağışladı. Özünün və sənətinin bənzərsizliyinin nətiyyəsidir ki, o bir ömürdə bəlkə də birneçə tale yaşadı. 65 illik ömrü payında dahi hesab edilməsi ilə yanaşı, onun özündə təzadlı dəyərləri hiyf edən qəribə şəxsiyyət kimi qəbulu da təbii idi. Çünki, Səttar doğrudan da bənzərsiz və təkrarsız idi, ona görə ki, o dünyanı müasirlərindən, rəssam həmkarlarından da şox fərqli duyur, görür və kətan-da gerçəkləşdirirdi. Əslində o qəribə barmaqlar və sanki "magik kristal"dan

dünyaya göz qoyan baxışlar məhz belə bir nağılvəri-ideal bədii gözəllik yaratmaq üçün ona bəxş olunmuşdu. O, bu qədər təzadlı olan dünyamızda özünü həm də lirika ilə ifadə edən "kədər məjmusu" idi. Odur ki, bütün ömrü də kədəri dərk etmiş bir şəxsiyyətin ajılı-şirilli hekayətidir...

Özü bütün mənələrdə seçilən olsa da bütün böyük şəxsiyyətlər kimi onun da qeyri-adi keyfiyyətləri ilə yanaşı, qəribə meylləri, hətta çatışmazlıqları da vardı. Hələ uşaqlığından gələcək qeyri-adiyyətinin qeyri-adi işığını özündə gəzdiren Səttar yəqin ki, ele bu jür də ömür sürməliydə. Bu səbəbdən də zamanın maneələr drammatizmi də onu sındıra bilmədi. Sənət tarixinə də yaratdığı ejazkar əsərlərlə daxil oldu, müasirlərinin də yaddaşında həm də ele başqalarına bənzəmədiyinə, bütün ömrü boyu onu izləyən və zaman-zaman dramatikləşən kədəri sevinjlə əvəzləyə bilmək qüdrəti-

nə gərə qaldı. Onu görənələrə, təmasda olanlara görkəmini xatırlatmağa ehtiyaj yoxdur. Elə görməyənlər də bizə yadigar qalan çoxsaylı fotoşekillərdən onun çox qəribə və bənərsiz olduğunu görə və "uya biləcəklər. Əgər rəssamın sözlə portretini çəkmək kimi bir çətin işə qol onysaq, onda deməliyik ki, onun çox sadə görkəmi vardı. Nimsdaş geyimdən "boylanın" bu sadəlik zəmanəsinə görə o dərəcədə qəribə idi ki, bəzən ona onu tanımayanların münasibəti də ağlaşmaz dərəcədə təzadı və gözəlilməz olurdu. O, bundan çox vaxt injiməzdi də... Az qala bu dünyanın adamı olmadığını hər addımda hamıya sübut etdirən Səttar yəqin ki, elə bu jür də olmalı idi. Moskvəli sənətsünas Qriqori Anisimovun təbiri nə desək, Səttarın bu dünyaya sığışmadığını söyləməyə tam əsası vardı. Fiziki mənada bizimlə-həmi ilə olsa da əsl dünyası emalatxanası, bir də ünsiyyətdə və əhatəsində olduğu çox sadə adamlar idi. Adı kənd adamına ən qiymətli əsərini qırqıqanmayan rəssam, onu xoşu gəlməyən ən yüksək vəzifəliyə belə verməzdi. Bu gün çəkdiyi portretin Roma papasının kolleksiyasında olması ilə öyünən rəssamdan fərqli olaraq Səttar əsərinin Azərbaycanın ən uşqar bir nöqtəsində, adı bir insanın evində asılmasından qürur hissi keçirərdi. Onun böyük el məhəbəti qazanmasında bu amilin də böyük rol oynadı-

ğı birmənəlidir. Səttarın hələ sağlığında "Aramızda gəzən dahi" deyə çağırılması da artıq hökumətin onu ən yüksək formada dəyərləndirilməsindən də çox yüksəkədə dururdu. Səttar əgər özünə həmdəm saydığı təbiət motivlərinə onların öz "dilində" danışmağı bəjarırdısa, bu onun həm də xalqına, Vətəninə bağlılığından irəli gəlirdi. Yalnız Vətəninin və xalqının dərini və sevinjini bilən, ona ajiyan, ondan fərəhlənən kəs ona

qəlbində bu jür bədii qürur heykəli ujjaltmağı bəjarardı. Onun sehrli fırçası, bu jür təsirli, çoxmənalı, ejaqkar və solmaz boyaları doğma Azərbaycan təbiətini sözün əsl mənəsində bizim üçün yenidən kəşf etdi. Səttar fırçası bizə Vətən torpağını Vətəndə yaşaya-yaşaya təzədən tanıtdırdı, desək, yanılmarıq...

Səttar sözü üzə deməkdən çəkinməzdi, qarşısındakı adamın kimliyindən asılı olmayaraq... Bunun da "əvəzini"

S. Bəhlulzadə və Z. Əliyev

ona dolayısı çatdırırdılar. Daha çox güjləri ona veriləcək qonoranı azaltmağa çatırdı... Rəssamın özü bu sətirlərin müəllifinə danışmışdı ki, altmışıncı illərin əvvəllərində Moskvədə təşkil olunan Ümumittifaq sərgisində Qazaxıstan Mədəniyyət Nazirliyinin əməkdaşları onun orada nümayiş etdirilən "Xəzər gözəli" (1960) adlı əsərini görüb müəllifin ardınca Bakıya gəliblərmiş. Onlar rəssamla görüşdükdən sonra həmin əsəri Qazaxıstan Dövlət Rəsm Qalereyası üçün almaq istədiklərini bildiriblər. O, isə artıq əsərin Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyi üçün alındığını söyləyib. Bu javabı eşidən qonaqların əhvalı pozulur. Söhbət vaxtı onlar marağ xatirinə rəssamdan əsərin neçəyə alındığını öyrənməyə çalışırlar. Səttar isə bunu gizli saxlamağa çalışır. Qazaxıstanlılar isə əsərin geri alınmasının mümkünlüyünü dilə gətirməklə ona 25 min rubl (o vaxt üçün bu çox böyük məbləğ idi) verməyə hazır olduqlarını bildiriblər. Bunun üçün onun razılığını istəyiblər. Buna nə il oia bilməyəndə onlar rəssamdan heç olmasa ona əsər üçün verilən qonoranın miqdarını söyləməyi xahiş ediblər. Səttarın "600 rubl" sözündən sonra qazaxıstanlı qonaqlar uzun müddət çaşqınlıqdan özlərinə gələ bilməyiblər. Ən sonda onlar heç olmazsa bu əsəri rəssamdan təkrar etməyi xahiş ediblər. Rəssamsa "Təkrarçılıqla məşğul olmu-

ram" javabını verib. Əsərə bu məbləğin verilməsi rəsmi dairələrin o vaxtlar Səttar Bəhlulzadəyə qarşı apardıqları mənavi təzyiqlərin sinənilmiş forması idi. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Səttarın digər işləri də özünə bab rəssamlarla müqayisədə uşq qiymətə alınıb. Səhv etmiriksə, onun ən yüksək qiymətə alınan əsəri iki ilə tamamladığı "Mənim anam" (4 min rubl) tablosudur...

Amma təbii ki, Səttara belə yollarla təsir etmək çətindi. Çünki, o, pul qazanmaq üçün çalışmırdı. Bunu çox erkən dərk edən rəssam sadəcə öz missiyasını yerinə yetirməklə məşğuldu. Dili Füzulinin qəzəlləri olan rəssamın ali missiyası yaratdığı gözəllik qaynaqları ilə başqalarına sevinj hissələri bəxş etmək idi və o, bunu yaxşı duyduğundan şərəflə də yerinə yetirdi. Yaşadığı zamandan asılı olaraq doğma yurdu Azərbaycan sağlığında onu sona qədər dünyaya tanıda bilməsə də, onun özü Azərbaycanı tanıtdı. 2009-cu ildə YUNESKO-nun qərarı ilə Səttar Bəhlulzadənin 100 illik yubileyinin bütün dünyada qeyd olunması da bunun təsdiqidir...

Şəxsi məşini-zadı da yoxdu. İstəsəydi ala da bilərdi, amma elektrik qatarını onu Əmirjandan şəhərə aparıb-gətirən ən gözəl minik sayırdı. O, həyatdan, təbiətdən götürdüyü sadəliyə və təbiiyyə kimi haram qatmaq istəmirdi. Görkəmli filoloq Kamil Vəli Nərimanoğ-

lunun təbiri nə desək, "Səttar bu günahlı dünyanın günahsız uşağıydı, o, günaha batmadı". Bu fikrə əlavə edib deyirik ki, sadəcə Səttarın buna heç vaxtı da yoxuyduş Onun bu əvəzsiz insanı keyfiyyətini müasirləri də bilirdilər. Əlindən heç nə gəlməyən də, böyük ixtiyar sahibi olan da... Onu Azərbaycanın hər yerində sevirdilər. Çünki adamlarla ünsiyyəti sadə və oyunsuz idi...

Böyük rəssamlar insanlara sevinj və göbəlliyi duymanı bəxş edən gül-çiçəyə bənəyirlər. Odu ki, onların nəyisə "qazanmaq" iddiası yox, ajiil-şirinli taleləri olur. Bəziləri ən gözəl əsərini lap javanlığında, çoxları isə orta yaş dövründə, bir qismi də qojalığında yaradırlar. Səttar o az sənətkarlardandır ki, yaradılıqda həmişə javan və tərəvətli, həm də müdrik qaldı. Odu ki, yaradıqları hir hansı dəyərləndirmə çərçivəsinə də sığışmır. Belə olan halda rəssam adına iddialı olan hər kəs başının üstündə həmişə Səttar Bəhlulzadə kimi bir sənət dühasının olduğunu unutmamalıdır...

Ötən əsrin ikinci yarısını çoxəsrlilik Azərbaycan təsviri sənətinin yenidən dirçəlişi mərhələsi də hesab etmək olar. Belə ki, həmin dövrdə yaşayıb-yaradamların sırasında qibtə ediləsi sənətkarlar az deyildi. Naturanın kölə kimi təkrarlanmağı tövsiyə edən "sosialist realizmi" bədii prinsipinə mahiyyətə "əlvida" deyənlərin sırasında müxtəlif nəsilərin

nümayəndələri vardı. Həbsxana və sürgün həyatını başa vuran Ələkbər Rzazuliyev, "formaja milli, məzmunja sosialist" göstərişinə "öz yeni realizmi" ilə cavab verən Səttar Bəhlulzadə, "sığallı-tülü" rəngkarlığa sərt görüm tərzini gətirən Tahir Salahov, dünyaya milli folklor qəhrəmanlarının gözü ilə baxan Mirjavad Mirjavadov, Toğrul Nərimanbəyov və Rəsim Babayev, gerçəkliyi müterəqqi bədii vasitələrlə göstərməyə çalışan Əşrəf Muradoğlu və Qorxmaz Əfəndiyev, sonda da gözəllik qaynaqlarını adi gün-güzəranımızda axtaran "Abşeron məktəbi"-nin mövjudluğu keçmişdən zamanına və daha uzaqlara uzana biləcək çətin yolda sarban-mayakdı, desək, yanlışdır. Bu sənətkarlar bəzi jəhətlərinə görə bir müstə idə duruş gətirə bilməsələr də, sənətə və dünyamıza münasibətdə bir gəminin səmişinləri idilər. Zamanın axarına təsir göstərməyə çalışan yerli və moskvalı ideoloqlar bütün mənələrdə bu milli kadrların axtarış dolu yaradılış saylarına nə qədər "yox" deməyə çalışsalar da onları inamlarından döndərə bilmədilər. Səttar da, onun həmfikirilərini də özünəinamla səsləyən onlara Təbriz miniatür məktəbi kimi möhtəşəm örnəyin və digər neçə-neçə nəhayətsiz qədim bədii qaynağın arxa olması idi. Bu

gün çox da uzun olmayan zaman distansiyasından bu yaradılışların artıq tarixə dönen jəsaretlə axtarışlarına güzgü tutanda görünür ki, onlar həqiqətən də böyük iş görmüş, təsviri sənətimizi duyulması dərəcədə yeni görüm tərzini zənginləşdirmişlər. Elə Səttarın bütün yara-

dırlığı boyu işlədiyi əsərləri göz önünə gətirəndə onlarda rəngkarlığımızda ona qədər tuş gəlinməyən zəngin koloritin, kompozisiya həllinin müxtəlifliyinin, bədii şərhin reallıqdan geniş ümumiləşdirməyə və ekspressiv - dinamik yaxınlara ifadəsinə qədər dəyişdiyini görmək mümkündür. Bu əsərlərdə biz ilk növbədə tanış obyektlərə, ənənəvi mövzulara yeni və özünəməxsus münasibətin şahidi oluruq. "Sosialist realizmi" bədii prinsipini gerçəkliyə ifrat köklənmək kimi qəbul edən əksəriyyətdən seçildiyini təbiət və əmək motivli əsərlərində sərgiləyən Səttar Bəhlulzadə əslində ideoloji buxov rolunu oynayan "ali tövsiyə"ni başqa jür başa düşdüyünü qarşı tərəfin istəyinin əksinə olsa da davamlı çəkildə nümayiş etdirməklə həm də öz sənətkar müstəqilliyini heç nəyə qurban verməyə jəyini təsdiqləmiş oldu. Etiraf edək ki, həmin dövrlərdəki özünəməxsus Səttar görümünü nəinki ideoloqlara, hətta öz həmkarlarına qəribə gəlirdi. Anjaq Azərbaycan bədii məkanı üçün ənənəvi olan neft və pambıq mövzusunda Səttarsayağı şairanə və lirik yanaşma o qədər fərqli və jəlbəedici idi ki, yığ-

jam və lakonik rəng qatından "boylanın" gerçəklik nə qədər ideal və irreal görünsə də inandırıcı və duyğulandırıcı qəbul olunurdu. Bu yerdə qeyd edək ki, Səttar öz axtarışlarında artıq tək deyildi. Sənətsevərlər də artıq hər yeni sərgidə onunla yanaşı T.Salahov, T.Nərimanəyov, T.Javadov, M.Mirjavadov, Ə.Rzazuliyev və b. əsərlərini də axtarırdılar. Rəssamlar kimi tamaşaçılar da gerçəkliyə, onları əhatə edənlərə fərqli münasibət görmək istəyirdilər. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Səttarın və digərlərinin "sosialist realizmi" adlı bədii prinsipin çərçivəsində "boğulmaqdan" yaxa qurtmalarına elə hökumətin daxilində mənəvi dəstək verənlər vardı. Bu mənada o vaxtlar Azərbaycan KP MK-nin ikinci katibi vəzifəsində işləmiş P.M.Yelistratovun qayğısını xüsusi qeyd etmək lazımdır. Onun birbaşa dəstəyi olmasaydı nə Səttar Bəhlulzadə, nə Tahir Salahov və Toğrul Nərimanbəyov öz sənət axtarışlarını duyulması sərbəstliklə davam etdirə bilməzdilər. Xatırladaq ki, onlar o vaxtlar üçün çox yüksək dəyərləndirmə sayılan Lenin beynəlxalq mükafatına təqdim olunan azərbaycanlı şair Rəsul Rzaya bu mükafatın verilməsi üçün Moskvağa donoslar yazanların məkanında yaşayıb-yaradırdılar...

Səttar Bəhlulzadə çox məhsuldar işləyən sənətkarlarımızdandır. Onun rəngkarlıq və qrafik irsini saya gətirmək

sadəjə mümkünsüzdü. Dövlət statuslu muzeylərdə yüz əlliye yaxın rəngkarlıq, otuz qədər qrafik işi vardır. Son araşdırmalar nəticəsində onun 600-ə qədər müxtəlif ölçülü tablo, 200-ə qədər qrafika nümunəsi yaratdığını müəyyən etmək mümkün olmuşdur. Onların da çoxunun saxlandığı dəqiq ünvan məlum deyil. Bu vaxta qədər izinə düşülməyən əsərlər də çoxdur. Nəzərə alsaq ki, Səttar çox əliaçıq idi və əsərlərini də təmənnəsiz olaraq ürəyinə yatan insanlara ərməğan verərdi, onda bu məlum ünvanların sayagəlməz olduğunu söyiqləmək olar. Onun əsərlərinə müxtəlif yollarla sahib olanların bir qismi çox qəribə olsa da onlarda S.Bəhlulzadənin tablosunun olduğunu inkar edirlər. Bunun hətta o adamlar dilə gətirirlər ki, bizə Səttarın əsərinin onun evinin hansı hissəsində asıldığı belə məlumdur. Bütün bunlar Səttar irsinin başı üstündə hələ də qara buludlar dolaşdığından xəbər verir. Çünki belə adamlar əsərə mənəvi yox, maddi sərvət kimi baxırlar. Belələrinin qazanmaq xatirinə milli sərvət sayılan belə əsərləri erməniyə də sata bilərlər. Təəssüf ki, nəinki qadınlarımız, hətta kişilərimiz arasında da "itə ataram, yada satmaram" prinsipi ilə yaşayanlar yox dərəcəsinədir. Bütün bunların "dərddli danışqan olar" deyimindən çıxış edərək söylədim. Bununla belə söylənənlər barəsində düşünməyə dəyər.

Amma bu gileyi dilə gətirməkdə məqsədim Səttarın bütün ömrü boyu yorulmadan çalışmasını vurğulamaqdır. O çox vaxt rahatlıq bilmədən işləyərdi. İstirahəti də, yeməyi də çox vaxt unudardı. Onun sübhədən qürub çağına kimi iş bəsidən gərmək mümkün idi. Havanın yaxşı-pisliyinə baxmadan, qızmar gənəş altında da, yağış yağanda da işləyərdi. Çoxlarını bütün günü fasiləsiz işləməyə qadir olan bu çəlimsiz adamda ki enerjinin tükənməzliyi və sonsuz həvə heyrləndirirdi. Bu yerdə rəssamın 1973-jü ildə Moskvada açılmış fərdi sərgisində iki nəfərin söhbətini xatırlamaq yerinə düşərdi... Əsərlərə heyranlıqla tamaşa edən qadın ərindən soruşur ki, görəsən bu rəssamın neçə yaşı var? Kişi cavab verir ki, yaqın javandır. Çünki, əsərləri təbiətlə bağlıdır. Bunları çəkmək üçün çox gazmək, görüb-götürmək lazımdır. Həmişə hərəkətdə olmaq, dağa-daşa çıxmaq yaşı adamın işi deyil. Rəssamın əsərlərindəki heyrlətamiz baxış nöqtələri, ejazkar rəng duyumu, qeyri-adi taravət və yaxılların ekspressiyası yəqun ki, kişini bu qənaətə gəlməyə vadar etmişdi. O vaxt isə Səttar Bəhlulzadənin nə az, nə çox, düz 64 yaşı vardı...

Moskva sərgisi ilə bağlı bir deyimli də xatırlasaq, Səttar sənətinin bəşərliliyini bir daha təsdiqləmiş olarıq. Rəssam Moskvadan geri qayıdıandan sonra də-

firlədə dila getirmişdi ki, mən gerek çoxdan orada sərgimi göstərmiş olaydım. Özü də, elə oradakılar da bu fikirdə idi. Üzünə deyilən bir tamaşaçı fikri isə çox ibrətamizdir: "Görün Azərbaycan xalqı nə qədər istedadlıdır ki, Səttar kimi bir rəssamı 60 il ərzində dünyadan gizlədə bilsin!" Düşündürüjüdür, elə deyilmi? Biz də yenidən xatırlatdıq ki, bir daha təkrarlanmasın...

Hayatı sənəti ilə sıx şəkildə çulğalanan rəssamın ilham mənbəyi doğma təbiət. Hayatının mənası isə onu başqalarına tanıdajaq və sevdirejək rənglər idi. Belə bir adamın ümumi axından seçilməməsi mümkünsüzdü və o, addımları, əməlləri, bəzən də lap qeyri-ədilikləri ilə bunu sərgiləyirdi. Amma ölkə nə qədər vahid ideologiyaya bağlı olsa da hər halda artıq nə Stalin repressiyası, nə də Xruşçovun məşhur Manec təpəsinə bənşəyən hərəketlər vardı. Odur ki, Səttar elə mükafatları da, fəxri adları da zamanəsinə, onun tələblərinə müxalif ola-ola aldı, qazandı. Çünki, özündə böyük sənətkarlığı və şəxsiyyətini birləşdirən Səttar Bəhlulzadə fenomeninin el çində mənavi-psixoloji dayağı o qədər yüksək idi ki, onu adəjə inkar etmək artıq mümkünsüzdü... Əslində Səttarın ona göstətiş verməyə çalışanlardan narazı qalmağa haqqı vardı. Əgər o illərə qayıtmalı olsaq, xatırlatmaq istəyirik ki, rəssam 1973-jü ilin əvvəllərində ölkə

rəhbəri ilə görüşmək, onunla ölkənin təsviri sənət məkanında baş verənlərlə bağlı fikirlərini bölüşmək istəyirdi. Onun şəxsi mənfəət güdmək miyyətindən uzaq olan bu istəyini dövlət rəhbərindən gizlədən bir məmurun əlində onun vurduğu teleqramı görəndən sonra isə o, hətta ölkədən çıxıb getməyə qərar vermişdi. Özü həmişə deyirdi ki, belələrinə çox yaxşı tanıyıram. Bu jür primitiv düşüncəyə malik insanların inşəsənət sahəsində ağılıq etmələri dözülməzdir. Həmin vaxt Gürjüstandakı sənət dostlarını onun Tiflisə dəvət edilməsini, mənzil və emalatxana ilə təmin olunmasını ölkə rəsmiləri ilə razılaşdırmışdılar. Rəssamın iki il çəkdiyi yeni əsərləri sərgiyə verməməsi də ona verilən Dövlət mükafatının pulunu almaqdan imtina etməsi də ona göstərilən bu etinasızlıqla, onun respublika rəhbəri ilə görüşünə maneələrə bağlı idi. Yaxşı ki, onun həqiqətdə nə istədiyini gejdə olsabaşa düşdülər və onun ölkə başçısı ilə iki saatdan çox davam edən görüşü baş tutdu. Kabinrlərdə Səttara qarşı yönələn "addımlardan" xəbərsiz olan dövlət başçısı rəssamı diqqətlə dinlədi. Əslində onlar bir-irini çoxdan və yaxşı tanıyırdılar. Elə bu görüşdən sonra, Moskvada İmaməddin Nəsiminin 600 illik yubileyi qeyd olunan vaxtlarda Səttar Bəhlulzadənin fərdi sərgisinin təşkili də ölkəyə rəhbərliyi dövründə sənətə və sənətkar

ra yüksək dəyər verən dövlət başçısı ilə rəssamın unudulmaz görüşünün nətijsində baş tutdu...

Qeyd edək ki, sərginin açılışı anında Bakı xəstəxanasında ölümə çarşımaqda olan rəssamdan bədxahları hələ də əl çəkmək fikrində deyildilər. Avqust-sentyabr (1973) aylarında Sabunçu xəstəxanasında rəssamı müalicə edən həkimə göstəriş verib onun Bakıda ləngitməyi, Moskvaya getməyə qoymamağı tapşırıqlar bununla da onun məhvinə xidmət etdiklərindən bəlkə də xəbərsiz idilər. Çünki çox az sonra Moskvada bilinəjəkti ki, o, yoluxucu yox, sağalmaz xəstəliyə düşər olub. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Səttar bu xəstəxanaya səbərsiz gəlməmişdi. Daşdığı titul və qazandığı nüfuz onun Bakıda məşhur olan "leqkomissiya"da müalicə olunmasına əsas verirdi. Amma orada "həkimlərdən" ona yönəli "Niyə evlənmirsən, kişiliyin varmı?" sualını eşidən rəssam onlara kişiliyin nə olduğunu "baş salandan", layıq olduqları javabı verəndən sonra dostlarının məsləhətilə Sabunçu xəstəxanasında müalicə olunmağa qərar vermişdi. Həkim Mehdi Quliyev isə o vaxt üçün inanılmaz bir addım atıb ona verilən "göstətişin" sirrini rəssama və onun ən yaxın dostlarına açıq və təjilli olaraq onun Moskvaya aparılmasını məsləhət görür. Belə bir məqamda rəssam jismən Bakıda olsa da, xəyalı

Moskvada -onun iştirakı olmadan açılan fərdi sərgisində idi. Bunu bəstəkar həmdəmi Arif Məlikovun sərginin ekspozisiyasına həsr olunmuş albomu ona ərməğan edəndən sonra əsl dostlarına da etiraf edir: "Oğlum yox, qızım yox evləndirəm, toylarını edəm. Özümün də toyum olmayıb, evlənməmişəm. Yaşımın bu vaxtında, ömrümdə birini dəfədir ki, Moskvada fərdi sərgim açılıb. Ora mənə çatdırsanız arzum ürəyimdə qalmaz". Onun bu sözlərindən xeyli duyğulanan dostları ölümlə çarşıpan Səttar Bakıdan çıxarmağa qərar verirlər. Rəssamın zəbratlı çayçı dostu Gülmurad Kərimovun səyi ilə rəssam sentyabrın ikinci yarısında qatarla Moskvaya çatdırılır. O, həm uğurla keçən öz fərdi sərgisinə baxar, həm dostları ilə "Praqa" restoranında bu əlamətdar hadisəni qeyd edir, sonra da N.İ.Piroqov adına xəstəxanada professor Çernousovun jərrah bıçağı altına "düşməyə" imkan tapır. O, oktyabrın ortalarında Bakıya qayıdanda və bu geri dönüş qurban kəsilməklə qeyd ediləndə rəssam yenə də yaratmaq həvəslə idisə də, onun sağalmaz xəstəliyə düşər olduğundan xəbərdar olan yaxınlarının ürəyi qan ağlayırdı. Heç kəs gözləlik aşiqindən birdəfəlik ayrılajağına inanmaq istəmirdi. Özü isə həmin anlarda rənglər dünyasına yeni-yeni çalarlar əlavə etməkdə idi...

Səttarın əsərlərini bütünlükdə onun tə-

biətlə "yanması" kimi də dəyərləndirmək olar. Belə ki, müxtəlif ölçülü tablolarla gerçəkləşən o dərəcədə heyrətamizdir ki, kimin kimi üstələdiyini söyləmək çox çətindir. Əslində isə görünənlər bir-birinə meydan oxumağın bariz nümunəsidir. Təbiət bu jür əsrarəngiz gözəllik yaratdığına görə qürurludur, rəssamsa bu gözəlliyi duyub kətanda əbədiləşdirdiyinə görə. Səttarın bütün mənzərələri bunun təsdiqidir. Təbiəti gördüyü kimi çəkməyib, arzuladığı kimi görüntüyə gətirən rəssam realıqdan kətana qədər uzanan məsafədə böyük filosofdur. Dilindən dahi Füzulinin qəzəli əskik olmayan Səttarın yaratdıqları əsərlərin rəssamlığımız üçün yeni-fəlsəfi mənzərə olması da onun milli təsviri sənətimizə xidmətinin göstərijisidir. Bizjə Füzulinin poeziyada elədiklərini Səttar rəngkarlıqda gerçəkləşdirə bildi və bununla da rəssamlığımızı yeni məna-məzmunla zənginləşdirdi...

Tənni ona nəyisə qızırqansa da, ondan inam və arzulamaq istedadını əsirgəməmişdi. Elə bu kifayət idi ki, sadə və qəribə çöhrəli əmirjanlı balasını, Azərbaycan oğlunu dahi zirvəsinə yüksəltsin, onu rənglərin səhrkarına çevirsin. Səttar bir qəribəlik yaradıcılığının lap əvvəlindən donmuş sayılan sənət zirvəsinə yönəli istedadların, ehtirasların və zövqlərin yürüşünə qoşuldu. Sonda da elə bir zirvəni fəth etdi ki, şoxları hələ də bu

ujalıqdan səslənənin kölgəsində itməyə məhkumdurlar. Bütün varlığı qeyri-adi duyğular qaynağı olan və çəkdiqləri də görünənlərin zahiri görkəmindən daha çox daxilinə, mahiyyətinin ifadəsi olan Səttar dühəsinin sonda nur heykəlinə dönməsi də məntiqli sonluq idi. O, "ömür qatan"ndan "ölüm qatan"na minədə - ana təbiət yorğanına büküb Səttarı bağrına basanda da onun qoyub getdiyi "bədiiz"dan heç bir nigarançılığı yoxdu. Bir çoxları kimi heç vaxt Fəxri Xiyabının həsrətini çəkməyən rəssamın ruhan sevimli anasına, ünsiyyətə üstünlük verdiyi sadə adamlara qovuşmaq istəyinin əleyhinə getməyə də heç kəs jürət etmədi, bunu ona qiymədilər. Səttar belə Səttar idi. Bu haqqı o, sağlığında qazanmışdı. Odur ki, bundan sonra biz bildik-bilmədik, Azərbaycan - onun bənzərsiz bir guşəsi olan qədim Əmirjan kəndinə dünyanın hər yerindən ömründə onun adını eşitməyən adamlar üz tutajaqlar. Səttar sənətinin ziyarətinə, onun ruhunun iksiri olan əjəzkar rənglər dünyasını görməyə, zövq almağa və dəyərləndirməyə tələsəjəklər...

Ziyadxan ƏLİYEV,
Əməkdar inşəsənət xadimi